

3. *Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини* : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.
4. *«Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини* : Указ Президента України від 11 серпня 2011 р. № 811/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 63. – Ст. 7.
5. *Про утворення Ради бізнес-омбудсмена* : постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 691 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 98. – Ст. 2847.
6. *Фесик К. О.* Захист колективних прав і інтересів у порядку цивільного судочинства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Фесик К. О. – Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. – 20 с.
7. *Про оцінку впливу на довкілля* : Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII // Голос України. – 2017. – № 110. – 17 червня.

Кулинич П. Ф. Громадянин і земля: право можливостей та можливості права

Аналізується ефективність земельно-правового статусу громадянина як правової форми його доступу до землі. Доводиться, що основною передумовою ефективності земельно-правового статусу громадянина є наявність балансу права можливостей та можливостей права. З метою забезпечення балансу права можливостей та можливостей права у правовому регулюванні використання земель громадянами обґрунтовується необхідність: 1) звуження сфери застосування інституту права на безоплатну приватизацію земель і розширення сфери ринкового розподілу земель; 2) приведення юридично значущих параметрів земельних ділянок, які надані у власність і користування громадянам та юридичним особам, відповідно до реального стану земельного фонду країни; 3) надання колективам громадян права на захист земельних прав; 4) запровадження інституту земельного омбудсмена як публічно-правової форми захисту земельних прав громадян та юридичних осіб.

Ключові слова: земля, право громадян на землю, можливості права, земельний омбудсмен.

Кулинич П. Ф. Гражданин и земля: право возможностей и возможности права

Анализируется эффективность земельно-правового статуса гражданина как правовой формы его доступа к земле. Обосновывается вывод, что основной предпосылкой эффективности земельно-правового статуса гражданина является наличие баланса между правом возможностей и возможностями права. С целью обеспечения баланса между правом возможностей и возможностями права в правовом регулировании использования земель гражданами обосновывается необходимость: 1) сужения сферы применения института права на бесплатную приватизацию земель и расширение сферы рыночного распределения земель; 2) приведения юридически значимых параметров земельных участков, предоставленных в собственность и пользование гражданам и юридическим лицам, в соответствие с реальным состоянием земельного фонда страны; 3) предоставления коллективам граждан права на защиту земельных прав; 4) введения института земельного омбудсмена как публично-правовой формы защиты земельных прав граждан и юридических лиц.

Ключевые слова: земля, право граждан на землю, возможности права, земельный омбудсмен.

Kulinich P. An individual and land: rights of possibilities and possibilities of law

An effectiveness of land law status of an individual as legal form of his access to land is analyzed. It is proved, that main precondition for effectiveness of land law status of an individual consists in presence of balance between rights of possibilities and possibilities of law. To provide the balance rights of possibilities and possibilities of law in legal regulation of usage of land by individuals and legal entities needs: 1) to narrow sphere of implementation of free privatization of land and expand sphere of market distribution of land; 2) to align legally meaningful parameters of land plots which acquired by individuals and legal entities in ownership and usage with real status of land fund of the country; 3) to secure to collectives of individuals the right for protection of their land rights; 4) to introduce an institution of land ombudsman as a public law form of protection of land rights of individuals and legal entities.

Key words: land, rights of individuals to land, possibilities of law, land ombudsman.

УДК 340

*Наталія Миколаївна Пархоменко,
вчений секретар Інституту держави
і права ім. В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор*

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК СУТНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Соціально-економічний і політико-правовий устрій держави визначається станом відтворення населення як природної основи розвитку суспільства. Триваюча криза майже у всіх сферах суспільних відносин в Україні зумовила трансформацію суспільної свідомості, наслідком чого стала зневіра у можливості руху вперед, прогресивного розвитку, покращення життя людини, у можливості захистити свої права і свободи за допомогою закону. Вирішення зазначеного питання лежить у площині існування суспільного прогресу загалом та прогресу в сфері права зокрема. На думку А. Міголатєва, серед незмінних умов існування та еволюції суспільства – природа, людина й організоване нею матеріальне та духовне виробництво. Одні науковці дотримуються традиційної тези, що критерії суспільного прогресу коріняться у матеріальній сфері, другі вважають, що провідним критерієм суспільного прогресу є людський фактор (всебічний розвиток людини, зростання ступеня свободи; спосіб життя; рівень соціальної справедливості у відносинах між людьми). Крім того, на думку вченого, критерієм суспільного прогресу

в умовах сучасної цивілізації виправдано вважати загальний високий рівень продуктивних сил, спрямований на всебічний гармонійний розвиток людини в умовах демократичного суспільства [1; 2, с. 82–83, 85].

Інтегративним критерієм суспільного прогресу є рівень гуманізації суспільства, становище в ньому особи, рівень її економічної, політичної, соціальної та духовної свободи; рівень задоволення її матеріальних і духовних потреб; стан її психофізичного та соціального здоров'я [3, с. 426].

Життєдіяльність сучасних країн засвідчує наявність феномена соціального прогресу, адже наукові установи Організації Об'єднаних Націй, інші дослідницькі центри розробили систему показників розвитку країни, таких як внутрішній валовий продукт на душу населення, індекс людського розвитку, рівень життя громадян, середня тривалість життя людини та багато інших соціальних індикаторів. Ці показники характеризують соціальні зміни в певній країні, які відображають прогрес чи регрес соціального розвитку у ній [1]. Змістом соціального прогресу є прогрес у різних сферах суспільного життя, зокрема й у сфері права.

Поняття правового прогресу останнім часом все частіше є предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених. Чи є прогрес загалом? У чому він проявляється? Що є рушійною силою? Яким чином співвідноситься прогрес та еволюція права? Які чинники прогресу в праві? Ці та багато інших запитань виникають у зв'язку з необхідністю оцінки сучасного суспільно-політичного стану в Україні на предмет визначення проблем і перспективних напрямів розвитку правового забезпечення. Саме правове забезпечення є одним із ключових складових здійснення будь-яких реформ. Відповідно, напрям розвитку права визначає прогрес у праві та соціальний прогрес загалом. При цьому необхідно зазначити, що еволюція права як удосконалення законодавства відбувається постійно, але, як свідчить практика державотворення, не завжди цей рух відбувається у прогресивному напрямку на засадах конструктивізму. Важливе значення при цьому має сутність пропонованих змін, які визначаються багатьма чинниками і насамперед розвитком законодавства, механізмів його удосконалення та реалізації, відповідно із суб'єктами, які здійснюють цю діяльність, їх рівнем правової культури, правової свідомості, правової освіти тощо. Крім того, ефективність удосконалення правового регулювання залежить від змісту законодавства, від відображеності у ньому об'єктивних потреб людини, захисту її прав, свобод і законних інтересів, гармонійного розвитку особистості.

Це ж визначається необхідністю забезпечення конституційного принципу визнання людини, її життя, здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України), людиноцентризму у праві. Серед чинників, що впливають на зазначене, важливе місце займає зміст і спрямованість діяльності держави.

Відповідно, основним завданням будь-якої демократичної держави є створення ефективної системи захисту прав і свобод людини, побудованої на принципах законності та рівності всіх перед законом. Закріплення у Конституції України соціального і правового принципів держави передбачає всю повноту політичних, соціально-економічних, культурних та інших прав і свобод людини та громадянина. Відтак метою сучасного розвитку українського суспільства є утвердження прав людини і громадянина, забезпечення умов для їх повної реалізації. Зазначене також обумовлене посиленням нетерпимості, порушенням прав національних меншин, активізацією міграційних процесів, значним і постійним збільшенням армії безробітних та безпритульних, світовою фінансовою кризою, стагнацією національної економіки.

Вирішення цих питань перебуває у площині здійснення державою своїх функцій – основних напрямів її діяльності. У функціях держави щодо суспільства виражається її сутність та призначення, цільова спрямованість і змістовна характеристика.

Перелік функцій національної держави містить лише основні напрями діяльності держави, котрі обумовлюються такими чинниками: найбільш гострими проблемами, які стоять перед суспільством; розумінням необхідності зосередження організаційних зусиль держави на певних пріоритетах. Крім того, функції держави відображають базові цінності суспільства, що дає змогу стверджувати про зв'язок цього поняття із розумінням призначення держави у суспільстві. У сучасній державі такі базові цінності, як правило, закріплено у вигляді правових принципів у конституції [4].

Як зазначалося, будь-які соціальні явища, зокрема держава і право, безпосередньо пов'язані з природою людини, визначають її життєдіяльність. Таким чином, соціальний прогрес безпосередньо пов'язаний із реалізацією державою соціальної функції, адже її об'єктом є людина, її життя та здоров'я. Соціальна функція держави Україна закріплена у ст. 6 Конституції, відповідно до якої Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Сутність соціальної функції держави стисло викладено у ст. 3 Основного Закону.

Зміст соціальної функції має широкий спектр напрямів. У розвинених демократичних державах охороняється праця і здоров'я людей, встановлюється гарантований мінімальний розмір оплати праці, за-

безпечується державна підтримка сім'ї, материнства, батьківства й дитинства, інвалідів і людей похилого віку, розвивається система соціальних служб, встановлюються державні пенсії, допомоги та інші гарантії соціального захисту. Звідси зміст соціальної функції визначається завданнями держави в соціальній сфері.

Реальність соціально-ціннісної сутності Конституції має підтверджуватися можливістю реалізації її положень. Щодо українських реалій, то повнота забезпечення соціальних прав людини, а отже, й повнота реалізації соціальної функції держави безпосередньо залежить від якості системи соціального законодавства, оскільки наявність прогалин та суперечностей у ньому ставить під сумнів принцип реальності визначених у Конституції України соціальних прав людини і громадянина [5].

Крім того, серед чинників забезпечення реалізації функцій соціальної держави необхідно назвати такі: економіка та рівень розвитку економічних відносин, які об'єктивно забезпечують спроможність держави виконувати свою соціальну функцію, гарантувати соціальний захист населення, соціальну безпеку і певний рівень добробуту, який відповідав би стандартам гідного життя людини й громадянина; формування необхідного нормативно-правового фундаменту для забезпечення стандартів гідного життя; здійснення активної та ефективної державної соціальної політики; створення умов безпечної життєдіяльності; вільний і всебічний розвиток особистості; запровадження відповідальності органів влади за негативні показники рівня та якості життя населення; запровадження соціального діалогу; забезпечення балансу інтересів особи, суспільства і держави; додержання соціальних орієнтирів і зобов'язань, визначених у міжнародних договорах [5].

Політичне середовище також впливає як на процес реалізації соціальної функції держави, так і на її ефективність, що дає змогу зробити висновок про існування конкретних політичних передумов еволюції соціальної функції. Найважливішою політичною передумовою ефективного визначення основних напрямів соціальної політики та їх реалізації є утвердження демократичної політичної системи з розвиненою організаційною структурою політичного представництва й інститутами безпосереднього народовладдя. Характеризуючи правові передумови реалізації соціальної функції сучасної держави, слід вказати на наявність чіткого зв'язку між всіма елементами правової системи і соціальною функцією держави, що дає можливість стверджувати про існування взаємозв'язків між рівнем розвитку правової культури, специфікою правової ідеології, якістю механізмів правового регулювання і рівнем забезпеченості правових гарантій та ефективністю реалізації соціальної функції держави [5].

При цьому слід враховувати, що проблема підвищення ефективності реалізації соціальної функції у перехідних державах має вирішуватися із врахуванням потреби у нейтралізації впливу таких властивостей перехідних держав, як: неусталеність соціальних зв'язків у суспільстві; відсутність традицій демократичного управління; високий рівень соціального розшарування; домінування конфліктогенної правової і політичної культури; незадовільний стан соціального законодавства; низький рівень захисту соціальних прав людини [5]. Зазначене зобов'язує державу виконувати обов'язок головного гаранта їх дотримання і захисту. За своєю сутністю гарантії прав – це умови, що зобов'язана створити держава для реалізації прав; за змістом – це система заходів, спрямована на реалізацію прав; за формою – передбачені Конституцією і законами України організаційно-правові та нормативно-правові форми реалізації прав людини та громадянина [6, с. 95]. Таким чином, реалізація прав людини визначається, головним чином, забезпеченістю з боку держави. Роль держави як головного гаранта прав і свобод людини та громадянина впливає зі змісту статей 3, 22, 42, 49, 51, 53 й інших статей Конституції України, а також інших нормативно-правових актів, і ця функція реалізується за допомогою різних правових засобів через усю систему органів державної влади. Адже проголошення цих прав на практиці не означає їх реальної реалізації, яка може бути здійснена лише за умови відповідних механізмів їх забезпечення, зокрема існуванням державного фінансування, передбаченого державним бюджетом.

Відповідно, гарантії прав і свобод людини та громадянина є передумовою їхньої реалізації в процесі державного управління, а отже – правового прогресу суспільного руху. Прогрес або розвиток суспільства – це насамперед якісні зміни управлінських форм і процесів, заснованих на праві й пов'язаних із перетвореннями, відповідно до реальних соціальних потреб та інтересів [7, с. 9].

З 1991 р. в Україні започатковано та проводиться низка реформ, які зачіпають всі сфери суспільних відносин, зокрема й забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Це супроводжується змінами нормативно-правового забезпечення діяльності органів публічної влади.

З метою вдосконалення правових та організаційних засад, створення дієвого механізму всебічного забезпечення в Україні прав і свобод людини та громадянина Президент України П. Порошенко підписав Указ від 15 жовтня 2014 р. № 811/2014 «Про розроблення Національної стратегії у сфері прав людини» (далі – Стратегія). Передбачається, що стратегічною метою реалізації цього документа стануть: забезпечення права на життя; протидія катуванню чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; забезпечення

права на справедливий суд і реформування судової системи; реформа кримінальної юстиції та органів правопорядку; забезпечення свободи вираження поглядів і доступу до інформації; забезпечення прав шукачів притулку, біженців, осіб без громадянства та мігрантів; забезпечення прав учасників антитерористичної операції; захист прав внутрішньо переміщених осіб; вжиття усіх необхідних заходів для захисту прав осіб, що проживають на тимчасово окупованій території; забезпечення прав осіб, що проживають на територіях, тимчасово непідконтрольних Україні, і територіях, що межують з ними; роль громадянського суспільства в процесі прийняття рішень та ін. [8].

Серед принципів державної політики в галузі забезпечення прав людини та громадянина: відкритість і прозорість процесів розроблення, реалізації та моніторингу Стратегії для максимального залучення всіх зацікавлених сторін, доступ до інформації про ці процеси; спрямованість Стратегії на інтереси всього суспільства; рівність доступу до можливостей, рівноцінність результатів; недискримінація, що полягає в однакових для всіх правах і свободах без обмежень; зобов'язання держави щодо поваги, захисту і виконання права; конкретність, що забезпечує однакове розуміння всіма учасниками реалізації та моніторингу Стратегії змісту стратегічних цілей, наявність механізмів оцінки стану їх досягнення [9].

Характерним для сьогодення є декларативність забезпечення прав і свобод людини та громадянина і безвідповідальність органів державної влади, зневажливе, бюрократичне ставлення до потреб людини з боку посадових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій різних форм власності.

Найбільше порушень громадянських прав, а саме: права на справедливий судовий захист, свободу від порушень прав людини працівниками правоохоронних органів, дотримання прав осіб, позбавлених волі. Збільшується частка повідомлень про порушення соціальних прав. Громадяни скаржаться на неправомірне позбавлення пільг і компенсацій, порушення при призначенні та перерахунку пенсій, наданні матеріальної допомоги та субсидій тощо. На третьому місці повідомлення про порушення економічних прав громадян. Серед них: порушення права на працю та належну й своєчасну її оплату, споживачів – на якісну і безпечну продукцію та послуги тощо [10].

Констатуючи такий стан забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні, слід зауважити, що суб'єктивне юридичне право громадянина може виникати лише за умови закріплення його в законодавстві. У цьому контексті одним із найактуальніших завдань, які постали перед Україною щодо практичного забезпечення прав і свобод людини, є процес удосконалення законодавства, розробка і прийняття низки нормативно-правових актів, які повинні гарантувати можливість впливу інститутів громадянського суспільства на реалізацію прав і свобод громадян, чітко закріпити конституційні здобутки та завершити процес формування юридичних основ системного забезпечення прав людини в Україні. При цьому важливою є системність розвитку конституційних положень у вітчизняному законодавстві, тому доцільними і прийнятними є розробка і прийняття не окремих законів, що гарантують реалізацію того чи іншого конституційного права, а комплексного нормативного масиву з цього приводу. Йдеться про необхідність розробки і прийняття системи законів та підзаконних нормативно-правових актів, зміст яких узгоджується між собою і не суперечить Конституції України, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншим нормативно-правовим актам.

Як відомо, стандарти у сфері захисту прав людини виходять за національні межі. Україна належить до країн, які прагнуть бути повноправним членом європейської спільноти, де культивуються цінності, зокрема і захист прав людини. Судова практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є об'єктивним критерієм оцінки правової системи кожної держави – учасниці Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Статистика свідчить, що кількість позовів до ЄСПЛ від українських громадян кожного року зростає. Адже в Україні майже не залишилося права людини, яке б не порушувалося. У європейських країнах також існують різноманітні порушення прав людини, але їхня кількість є дуже незначною порівняно з Україною. Згідно з даними, які подані на сайті ЄСПЛ, на стадії розгляду перебуває 16 000 150 скарг від українських позивачів, що становить 19 % від кількості справ з усіх 47 країн. У цій статистиці Україна лідирує. На другому місці – Італія, на третьому – Росія [8].

90 % скарг до ЄСПЛ проти України пов'язані з системними проблемами, які потребують законодавчого врегулювання. Зокрема, це невиконання рішень національних судів; тривале провадження досудового слідства у кримінальних справах і тривалий розгляд справ судами; недоліки законодавства і судової практики, які призводять до тримання особи під вартою без належної законної підстави; неналежне поводження з особами, які тримаються під вартою або перебувають у місцях відбування покарання, тощо [11].

Очевидно, що зазначені проблеми є глибокими і не можуть бути усунуті фрагментарними заходами. Нині необхідна виважена, системна та послідовна правова, економічна, соціальна політика держави, спрямована на забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина.

Використані джерела

1. Скворець В. О. Соціальний прогрес як суспільствознавча проблема / В. О. Скворець // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2011. – Вип. 47. – С. 123–133.
2. Мигولاتев А. А. Общественный прогресс и регресс: философский аспект / А. А. Мигولاتев // Социально-гуманитарные знания. – 2004. – № 3.
3. *Філософія* : підручник / за заг. ред. М. І. Орлача, В. Г. Кременя, В. К. Рибалка. – Харків : Консум, 2001.
4. Лемак О. Функції сучасної держави: новий зміст в умовах глобалізації / О. Лемак, В. Лемак // Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 109–111.
5. Краковська А. Є. Еволюція соціальної функції сучасної держави: теоретико-правовий аспект : автореф. дис ... канд. юрид. наук / А. Є. Краковська. – Київ, 2012. – 20 с.
6. Заворотченко Т. Система конституційно-правових гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні / Т. Заворотченко // Право України. – 2002. – № 5.
7. Селіванов В. Людський вимір політики трансформації державного управління в Україні / В. Селіванов // Право України. – 2004. – № 10.
8. Беззуб І. Національна стратегія у сфері прав людини в Україні: оцінки експертів / І. Беззуб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=805:prava-lyudini&catid=8&Itemid=350
9. Про розроблення Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента України від 15 жовтня 2014 р. № 811/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>
10. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua>
11. Виступ Голови Верховного Суду України на парламентських слуханнях про стан дотримання прав людини в Україні від 12 червня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/795CD0EA413C8507C2257B880043D607?opendocument>

Пархоменко Н. М. Людиноцентризм як сутність діяльності держави

Подолання кризи соціально-економічних відносин, яка триває в Україні, лежить у площині існування суспільного прогресу загалом та прогресу в сфері права зокрема. Правове забезпечення є одним із ключових складових проведення будь-яких реформ. Відповідно, напрям розвитку права визначає прогрес в обох цих сферах.

Ефективність удосконалення правового регулювання залежить від змісту законодавства, від міри відображення у ньому об'єктивних потреб людини, захисту її прав, свобод і законних інтересів, гармонійного розвитку особистості. Серед чинників, що впливають на зазначене, важливе місце займає зміст і спрямованість діяльності держави. Відповідно, основним завданням будь-якої демократичної держави є створення ефективної системи захисту прав і свобод людини, побудованої на принципах законності та рівності всіх перед законом.

Ключові слова: людиноцентризм, права, свободи, соціальна функція, держава, гарантії, забезпечення.

Пархоменко Н. Н. Человекоцентризм как сущность деятельности государства

Преодоление продолжающегося в Украине кризиса социально-экономических отношений лежит в плоскости существования социального прогресса вообще и прогресса в сфере права в частности. Правовое обеспечение является одной из ключевых составляющих проведения любых реформ. Соответственно, направление развития права определяет оба этих прогресса.

Эффективность усовершенствования правового регулирования зависит от содержания законодательства, от меры отображения в нем объективных потребностей человека, защиты его прав, свобод и законных интересов, гармоничного развития личности. Среди факторов, которые влияют на это, важное место занимает содержание и направленность деятельности государства. Соответственно, основным заданием любого демократического государства является создание эффективной системы защиты прав и свобод человека, построенной на принципах законности и равенства всех перед законом.

Ключевые слова: человекоцентризм, права, свободы, социальная функция, государство, гарантии, обеспечение.

Parkhomenko N. Anthropocentrism as an entity of the State

Negotiation of the arises of socio-economic relations, which is lasting in Ukraine lies in the space of social progress existence in general and the progress in the area of jus in particular. Legal assurance is one of the crucial components of conducting any kinds of reform. Consequently dimension of law development determine the progress in law and social progress in general.

Efficiency improvement of legal regulation depends on the content of the legislation, from display measures it objective human needs, protect his rights, freedoms and legitimate interests of harmonious development of the personality. Among the factors that influence this important place takes the content and orientation of the activity of the State. Consequently, the main task of any democratic State is the establishment of an effective system of protection of human rights and freedoms, based on the principles of legality and equality of all before the law.

Key words: anthropocentrism, rights, liberties, social functions, state, guarantees, assurance.